

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР І ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У ринковій економіці провідну роль в ефективному обороті матеріальних і грошових ресурсів відіграють банки і банківська система загалом. В Україні існує дворівнева банківська система: Національний банк України (НБУ) і комерційні банки різних видів і форм власності, у тому числі з іноземним капіталом. Здавалося б, що відносно широко розгалужена мережа банківських установ в регіонах України повинна активніше впливати на структурні перетворення насамперед у сферах виробництва товарів і надання послуг.

Проте, як засвідчує досвід розвинутих країн, успіх структурної перебудови залежить від створення безпосередньо ринкового механізму і засад його регулювання. В усіх економічних теоріях з елементами фінансового ринку **процес регулювання розглядають як використання суб'єктом фінансових, економічних, адміністративних і інших аргументів впливу на об'єкт з метою досягнення ним поставленої мети.** При тому процес регулювання може характеризуватися двома підходами:

по-перше, об'єктивним підходом, коли суб'єкт опирається на пізнання ним законів і закономірностей причинно-наслідкових зв'язків формування і розвитку об'єкта регулювання;

по-друге, суб'єктивним підходом, коли суб'єкт своїм вольовим рішенням визначає аргументи і засоби впливу на об'єкт для досягнення мети.

Об'єктивний підхід вимагає глибокого вивчення закономірностей руху грошей, капіталів, праці, продукту, цін і забезпечення їх відносного саморегулювання, суб'єктивний – вольовим рішенням визначає як цілі, так і засоби та інструменти регулювання. Якщо за об'єктивного підходу простежується поміркованість і продуманість використання інструментів і засобів регулювання, то за суб'єктивного проявляють себе менш обдумані рішення, що можуть призводити до загострення ризиків і навіть появи криз.

На наш погляд, в умовах ринку основним «двигуном» має бути власне банківський сектор, його потужна кредитно-інвестиційна база, що забезпечуватиме реструктуризацію капіталу, зайнятості і реального (натурального) продукту, якого потребують гуртові і роздрібні ринки як в Україні, так і за її межами. Структурну перебудову мають формувати насамперед інституційні

І МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

передумови [3, с. 77-89] активізації ділової активності банків, підприємств, промисловців, експортуючих організацій, прискорення руху капіталів, праці, товарів і товарообміну. Важливим у цьому є продуктивність інвестованого банківським сектором фінансового капіталу [2, с. 94-100] у підприємства виробничого сектора, в якому створюється не лише реальний продукт, а й цінові показники на фінансовому і товарному ринках загалом.

З цього приводу можемо сказати, що наявні сьогодні у банківському секторі проблеми ліквідності певною мірою детермінуються з проблемами продуктивності й ефективності праці та капіталу безпосередньо у виробничому секторі. За нашими оцінками [4, с. 98-100] основними складовими вартості витрат на виробництво продукції в Україні є показники собівартості – 65-70 % від вартості продукту чи його ціни. Проблемним у доданій вартості продукту є те, що амортизація як джерело нагромадження інвестиційного капіталу, має низький рівень – 3-7 %, що не сприяє нагромадженню власних коштів на здійснення реструктуризації на основі інновацій. Загальні витрати на одиницю продукції становлять в середньому 93-97 коп/грн. Це, звичайно, впливає на зниження рівня рентабельності промислової продукції, яка за галузями коливається у межах +5 і – 2% . А прибутковість – це джерело кредитоспроможності позичальників, які здебільшого є клієнтами банківського сектора. Зрозуміло, що це ускладнює роботу як комерційних банків, так і Національного банку України через неплатоспроможність значної частини позичальників.

Крім того, як зазначає дослідник фінансового ринку України М.І. Крупка, «участь України в міжнародних економічних зв'язках, міжнародна регіональна інтеграція визначають сучасну спрямованість розвитку національної економіки... Характер впливу фінансової глобалізації на національну економіку зумовлює вироблення виваженого підходу до регулювання валютно-фінансової сфери й удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України» [5, с. 104-105]. Водночас мусимо зазначити, що економічну безпеку може забезпечити лише реструктуризований виробничий сектор з високоефективною віддачею інвестованого банківського капіталу. Проте аналітики декількох банків-членів Форуму Провідних Міжнародних Фінансових Установ, зокрема А. Колесніченко (UniCredit/Bank Австрія), О. Печерицин (ING), Д. Сологуб (Райффайзен Банк Аваль), М. Заблоцький (Ерсте Банк), О. Брусенська (UniCredit), Є. Зінов'єв (ОТП Банк) дійшли консенсусного висновку [6, с. 1], що:

по-перше, після повільного зростання кредитування та відчутного відновлення депозитної бази у 2010 р., банківська система була готова до динамічного розвитку в 2011 р. Ці очікування в основному справдилися в перших трьох кварталах минулого року з огляду на збільшення притоку депозитів і відновлення кредитування. Однак різке погіршення індексу економічних настроїв населення та, як результат, більш жорстка валютно-кредитна політика сповільнили зростання кредитування та депозитів банківської системи в останньому кварталі минулого року;

по-друге, ліквідність банківської системи в четвертому кварталі 2011 р. опустилася до найнижчого показника, а відсоткові ставки значно зросли. Упродовж 2011 р. загальний обсяг кредитування збільшився тільки на 10%, що було повільніше, ніж зростання ВВП. У 2012 р. ми побачимо повільне зростання (якщо взагалі побачимо) банківського кредитування та

I МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

портфелів цінних паперів. Гривневі кредити фізичним особам, скоріш за все, залишаться єдиним сегментом кредитування в 2012 р., який покаже відчутне зростання; по-третє, жорстка валютно-кредитна політика НБУ, а також проблеми з ліквідністю банків в Європі вплинули на вартість фінансування українських банків у 2011 р. Це підштовхнуло банки до відповідного підвищення ставок за кредитами. Хоча ситуація з ліквідністю трохи покращилася у грудні 2011 р. і січні 2012 р., ця ліквідність головним чином короткострокова. Тому немає надій на значне зменшення середньо- та довгострокових ставок за кредитами, що повинно обмежити можливості банків надавати кредити.

Крім того, зазначають аналітики [6, с. 2], невідомо, що станеться зі світовою економікою, вітчизняною економікою, обмінним курсом та банківською системою? Вірогідність другої хвилі кризи досить велика і жоден експерт не може зробити точного прогнозу на середньострокову перспективу. До того ж загострюються тенденції зовнішнього середовища (тобто політичного та макроекономічного) для банківського сектора:

по-перше, загострюється політична ситуація практично на усіх континентах;

по-друге, у світовій економіці:

- стагнація економічного розвитку стане тенденцією на декілька наступних років. Існує можливість кризи в певних країнах, але загалом розвиток світової економіки буде характеризуватися як уповільнене зростання;
- результатом загальної стагнації стане зменшення інвестиційної активності і обмеження доступу до міжнародного фінансування;
- ще одна тенденція – це стратегія делевереджингу (зниження частки боргових коштів), яка застосовується багатьма міжнародними банками. Як результат, міжнародні гравці зменшать обсяг операцій в Україні, а також на інших ринках, що розвиваються.

На основі цих тенденцій для української економіки очікуваними є такі тенденції:

- у ситуації стагнації світової економіки українська економіка не може процвітати;
- структура нашої економіки та міжнародна торгівля є чинниками, що визначають довгостроковий тренд знецінення національної валюти (або тиск на гривню, якщо НБУ штучно утримуватиме номінальний курс);
- Національний банк продовжуватиме підтримувати національну валюту, принаймні до парламентських виборів цієї осені. Як результат, ми очікуємо, що Нацбанк буде дотримуватися жорсткої монетарної політики (мобілізація надлишкової ліквідності банківського сектора).

З цього випливає, що активізація банківського і виробничого сектора української економіки потребує умілого поєднання [8, с. 83-93] двох регулятивних концепцій: монетарної і фіскальної. Монетарна регулятивна політика, яку проводить Національний банк України, має зосереджуватись на оптимізації грошової пропозиції на фондовому, кредитному і валютному [1, с. 66-75] сегментах фінансового ринку, а фіскальна, яку проводить уряд України – на інвестуванні продуктивної функції праці і капіталу в усіх секторах економіки, контролі [7, с. 84-102] продуктивного використання інвестованих коштів, мінімізації продуктивних і ліквідації непродуктивних витрат, що призводять до взаємозабороганості підприємств. А це для економіки має такі негативні наслідки:

І МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

- стимулює інфляцію, оскільки поставки товарів у кредит супроводжуються зростанням норми відсотка на гроші і можливі лише за підвищеними цінами (тобто включають норму відсотка за кредит);
- супроводжується несплатою податків, що є додатковим тягарем для переобтяженого державного і регіональних бюджетів;
- посилює для підприємств ризик опинитися у скрутному становищі з ліквідністю та підвищує наявну високу невпевненість в економіці;
- підвищує кількість проблемних кредитів у банківському секторі і загострює його ліквідність.

Складність проблеми взаємозаборгованості підприємств полягає в тому, що вони не мають власних ресурсів для структурної перебудови власного виробництва, впровадження нових технологій і видів продукції з метою підвищення їх прибутковості та погашення залишкової заборгованості. Відповідно й банківський сектор не буде отримувати від таких підприємств вільних коштів для інвестування структурної перебудови економіки. За оцінками аналітиків Форуму [6, с. 3] основні постачальники довгострокових фінансових ресурсів – це недержавні пенсійні фонди та компанії з страхування життя. Навіть якщо уряд запустить пенсійну реформу, банківська система отримає довгострокові гривневі ресурси не раніше, ніж через 5 років. Тому у середньостроковій перспективі вітчизняних фінансових ресурсів не буде вистачати і вони будуть дорогими (основним джерелом фінансування будуть депозити домогосподарств і нефінансових корпорацій). Висока вартість фінансування, постійно висока та мінлива інфляція, а також значні банківські ризики (а саме: кредитний, курсовий та ризик ліквідності) обмежать потенціал для значного зменшення ставок кредитів. Отже, за умови відносно несприятливого огляду економічного зростання, очікується, що зростання кредитування буде залишатися пригніченим у середньостроковій перспективі (а це особливо означає, що темпи зростання кредитування будуть нижчими, ніж номінальне зростання ВВП, і, таким чином, коефіцієнт відношення кредитування до ВВП продовжуватиме зменшуватися). Тому актуальною залишається проблема пошуку шляхів зниження ризику взаємозаборгованості підприємств. При тому можливі два шляхи:

по-перше, використання клірингової процедури, тобто системи безготівкових розрахунків за поставлені товари, надані послуги, що базується на заліку взаємних вимог і зобов'язань, бажано без гарантій бюджету. Проте кліринг має такі наслідки: 1) при його здійсненні всі борги розглядаються за їхньою номінальною вартістю; 2) кліринг стосується лише існуючих боргів, а не усуває причин їхньої появи; 3) на практиці всі клірингові процедури пов'язані з новими кредитами, що не лише перешкоджає здійсненню стабілізаційної політики, а й дає надію боржникам на покриття їхніх боргів з бюджету;

по-друге, здійснення торгівлі боргами підприємств: на відміну від клірингової процедури, торгівля боргами здійснюється не за номінальною вартістю, а відповідно до платоспроможності боржників.

I МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ
«Проблеми та перспективи інноваційного соціально-економічного розвитку
в умовах глобалізації: регіональний вектор», Ізмаїл - 2012

З приводу процедури торгівлі боргами мусимо сказати, що така практика існує у системі банківського сектора України і, як зазначають аналітики Форуму [6, с. 7], це мало позитивний вплив на покращення структури кредитного портфеля. За оцінками аналітиків якість кредитного портфеля поліпшилася в 2011 р., при цьому частка проблемних кредитів впала до 9,6% на кінець 2011 р. у порівнянні з 11,2% у кінці 2010 р. Частково це результат відновлення кредитування, тобто ефект знаменника. Але головним чинником поліпшення була активізація вирішення питання проблемних кредитів, особливо їхнє списання. Приблизно половина щорічного списання проблемних кредитів відбулася в листопаді-грудні після того, як податкова адміністрація погодилася не обкладати податком списання проблемних кредитів (як раніше пропонувалося НБУ). Більше того, банки продавали проблемні кредити та права власності на кредитне забезпечення, а також проводили реструктуризацію проблемних кредитів. Більша частина проданих проблемних кредитів були незабезпечені кредити, у той час як банки все ще утримували кредити із забезпеченням, сподіваючись отримати з них кращий коефіцієнт стягнення. Нові кредити, що видавалися після початку кризи, мають набагато кращу якість, тому що банки тепер дотримуються обережної політики, приділяючи увагу якості, на відміну від агресивної докризової практики кредитування.

Питання проблемних кредитів буде продовжувати впливати на продуктивність банківського сектора в 2012 р., але ми очікуємо, що позитивний тренд, який почався у 2011 р., буде продовжуватися за допомогою вирішення питання проблемних кредитів і подальшого зростання кредитування. Але можливий спад економічної активності є фактором ризику та може викликати погіршення кредитного портфеля.

Таким чином, можемо сказати, що структурна перебудова економіки в умовах глобалізації повинна стати справою усіх суб'єктів ринку: НБУ і комерційних банків, уряду і підприємств. Інвестиційну пропозицію формує банківський сектор, доходи у власні і державний бюджети – підприємства і уряд. У віддачі інвестованого банківського капіталу мають бути зацікавлені насамперед уряд і підприємства. За оцінками аналітиків Форуму банківський сектор України має чіткий позитивний потенціал [6, с. 4]. У всіх сегментах найбільше зростало в минулому році гривневе кредитування фізичних осіб (34% підвищення у порівнянні з минулим роком), тому що банки масово вливалися у високоприбутковий бізнес споживчого кредитування (іпотечне кредитування все ще заморожене з огляду на високі відсоткові ставки, недосяжні ціни на житло та більш жорсткі умови кредитування). Кредити юридичних осіб за останній рік зросли на 15%, на що вплинуло збільшення обсягу гривневих кредитів на 19%. Валютне кредитування було призупинено, за винятком кредитування експортерів. Відповідно, частка кредитів в іноземній валюті у загальному обсязі кредитів у 2011 р. впала з 46,6% до 40,7%, повернувшись до рівня початку 2006 р.

Загальний темп зростання депозитів становив 17,6% у 2011 р., сповільнившись з 26,3% у 2010 р. На відміну від 2010 р., депозити юридичних осіб зростали швидше, ніж депозити фізичних осіб минулого року: зростання депозитів юридичних осіб прискорилося з 22% у 2010 р. до 26,3% у 2011

р., у той час як темп зростання депозитів фізичних осіб впав більше, ніж на половину (з 28,5% до 13%). На наш погляд це можна пояснити з одного боку стабільним відновленням доходів юридичних осіб за останній рік. Крім цього, велике зростання депозитів фізичних осіб у 2010 р. частково завдячує поверненню депозитів (що спокусилися на привабливі відсоткові ставки), які було вилучено із системи під час періоду кризи в 2008-2009 рр. Таким чином, зупинка зростання депозитів фізичних осіб у 2011 р. виглядала цілком природно. Валютна складова депозитів фізичних осіб не змінилася за минулий рік – до серпня гривневі депозити зростали швидше з огляду на високі відсоткові ставки, у той час як відродження очікувань девальвації пізніше в тому році зробило валютні депозити більш привабливими.

Коли банки зіткнулися з проблемою жорсткого скорочення ліквідності, вони масово підняли відсоткові ставки за кредитами та встановили обмеження на нові обсяги кредитування. У результаті, загальний кредитний портфель банківської системи знаходився у стані стагнації в останньому кварталі 2011 р. після зростання на 2,9% та 3,7% у порівнянні з другим і третім кварталами відповідно. Загальний кредитний портфель виріс на 9,6% у 2011 р. у порівнянні з минулим роком, що набагато краще, ніж за попередні два роки (у 2009 і 2010 рр. темп зростання кредитування становив 2,2% і 0,8% відповідно), але все ще нижче від номінального зростання ВВП. Таким чином, процес делевереджингу продовжується у вітчизняній економіці – відношення кредитування до ВВП зменшилося з 77,4% у кінці 2008 р. до 60,4% на даний момент. Тому у найкращому випадку (що означає впровадження структурних реформ, припинення корупції, детінізації економіки), рівень фінансового посередництва в економіці може значно зрости на постійній основі.

Список використаних джерел

1. Береславська О.І. Валютний курс і зовнішня торгівля: теоретичні і емпіричні аспекти взаємозв'язку / О.І. Береславська // Фінанси України. – 2009. - №3. – С. 66-75.
2. Білоченко А.М. Фінансовий капітал в Україні: особливості формування та перспективи розвитку / А.М. Білоченко // Фінанси України. – 2008. - № 3. – С. 94-100.
3. Дорошенко І.В. Теоретико-методологічні основи концепції розвитку фінансових ринків в умовах глобальної кризи / І.В. Дорошенко // Фінанси України. – 2009. - № 3. – С. 77-89.
4. Заблоцький М.Б. Механізм розвитку фінансового ринку України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Заблоцький Мар'ян Богданович. – Львів, 2011. – 254 с.
5. Крупка І.М. Фінансовий ринок України та міжнародні фінансові потоки / І. М. Крупка // Фінанси України. – 2009. - № 12. – с. 104-116.
6. Події в банківській системі в 2011 р.: гальмування на підйомі: огляд банківської системи України. – Форум Провідних Міжнародних Фінансових Установ: Випуск 4. – лютий 2012 р. (звіт). mzayvenko@flifi.ua
7. Стефанюк І.Б. Методологічні засади функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні / І.Б. Стефанюк // Фінанси України. – 2011. - № 6. – С. 84-102.
8. Школьник І.О. Взаємодія інститутів фінансового посередництва з реальним сектором економіки / І.О. Школьник, А.Ю. Семенов // Фінанси України. – 2011. - № 1. – с. 83-93.